

Cilt: 4 Sayı: 7 Ocak 2016 / Volume: 4 Issue: 7 January 2016

**SURİYE SELÇUKLULARI DÖNEMİNDE İKİ KARDEŞ ARASINDA
YAŞANAN ÇEKİŞMELERİN BÖLGE KADERİNE ETKİLERİ (1094-1104)**

**During The Period of Syria Seljuk Effect on the Region Fate of the Wragling
Between the Two Brother**

Sedat BİLİNİR*

ÖZ

Suriye bölgesi, 1064'te ilk Türkmen girişi olan Hanoğlu Harun ile birlikte yavaş yavaş Türklerin hâkimiyet alanına girmeye başladı. Onu Uvakoğlu Atsız (1070-1079) izledi. Bu dönemde Dımaşk, Kudüs, Akka Selçuklulara geçti. Bölgede otoritenin sağlanması ise Suriye Selçuklu Melikliğini kuran Tacüddeve Tutuş döneminde oldu (1079-1094). Ancak Tutuş'un 1094'te ölümünün ardından bıraktığı iki oğlu Rıdvan ve Dukak Suriye'de yönetimi ikiye böldüler. Bu olay ayrıca dağılmanın da habercisi oldu. Çünkü 1094'te başlayan bu süreç 1104'e kadar sürekli birbirleri arasındaki hâkimiyet mücadelelerine sahne oldu. Bu mücadeleler neticesinde pek çok kayıp yaşandı. İşte bu makalede, bu küçük anlaşmazlığın neden olduğu büyük sonuçların, bölge kaderine yapmış olduğu etkiler sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rıdvan, Dukak, Yağısıyan, Suriye Selçuklu, Antakya, Haçlılar

ABSTRACT

Syria slowly entered under Turkish domination with Hanoglu Harun that is the earliest Turcoman entrance to the region in 1064. He was followed by Uvakoglu Atsiz (1070-1079). Damascus, Jerusalem, and Akka was under the control of the Seljuks during this period. The provision of authority in the area was established by Tacuddevle Tutus, the Melik of the Syrian Seljuks (1079-1094). However, after the death of Tutus in 1094, his sons, Ridvan and Dukak, divided Syrian administration into two parts. This event was also precursor of breakdown of the state because the time period between 1094-1104 witnessed to the struggles of groups for gaining authority. As a result of this struggles many people died. In this article, significant results of these minor disputes, and their impacts on fate of the region will be analyzed.

Keywords: Rıdvan, Dukak, Yağısıyan, Syria, Seljuk
Antioch, Crusaders

* Doktora Öğrencisi, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, sedatbilinir@hotmail.com

GİRİŞ

1094 Yılında Suriye Selçuklu Melikliğinin başında Sultan Alp Arslan'ın oğlu Tacüddevlle Tutuş bulunmaktaydı. Tutuş Suriye'ye kardeşi Melikşah tarafından, Uvakoğlu Atsız'ın Mısır Seferine çıktığı esnada aldığı mağlubiyet üzerine öldüğü dedikodularının çıkmasından dolayı gönderilmişti¹. 1079 yılında Dimaşk'ı alarak Suriye Selçuklu Melikliğini kuran Tutuş 1094 yılında Sultan Melikşah'ın ölüm haberinin ardından süratle "Büyük Sultan" olma niyetiyle harekete geçti². İlk olarak Dimaşk'ta ordusunu toplayan Tutuş'un ilk hedefi, bölge beylerinin kendisine itaatlerini sunması ve kendisine katılmasıydı. Böylelikle Yağısıyan, Bozan, Aksungur gibi büyük Selçuklu emirleri Tutuşa katılmak zorunda kaldılar. Zorunda kaldılar; çünkü Aksungur ve Bozan'ın Tutuş ile arası çokta iyi değildi ve Melikşah'tan sonra yerine geçebilecek başka bir varis olmadığını düşünmüşlerdi³. Böylelikle Rahbe, Musul, Suriye kent ve kaleleri itaat altına alındıktan sonra Tutuş Abbasi Halifesi Muktedi Biemrillah'a haber göndererek adına Sultan olarak hutbe okutulmasını istedi. Ancak Halife bu isteğe karşı Tutuş'tan, öncelikle merkeze, İsfahan'a gidip hazineye sahip olmasını ve tahtta hak sahibi olabilecek kişilerin bulunmaması gerektiğini belirtmesi üzerine⁴ Tutuş başta bu cevaba sinirlenmiş olsa da derhal İsfahan'a doğru harekete geçti.

1093 yılına gelindiğinde ise Melikşah'ın oğlu Berkyaruk'un tahtın diğer varisi olarak ortaya çıkması ile Aksungur ve Bozan adeta bu anı beklercesine bir gece gizlice saf değiştirerek Tutuş'tan ayrılıp Berkyaruk'a katıldılar⁵. Emirler bu kararlarına gerekçe olarak; "*Biz Tutuş'a vefat eden Sultan Melikşah'ın tahta çıkacak bir çocuğunu ortaya çıkmadığını görerek itaat arzettik. Halbuki şimdi Berkyaruk taht iddasında bulunuyor. Biz onunla birlik olup hizmetine girmeliyiz*"⁶ demişlerdir. Bu gelişme Berkyaruk'un elini güçlendirdiği gibi Tutuş'un da seferden vaz geçerek Dimaşk'a geri dönmesine neden oldu⁷. Bu gelişmeler Tutuş'a ümitsizlik değil aksine, kendisine yapılan ihanetlerle birlikte daha fazla intikam hırsıyla yeniden harekete geçmesine neden oldu. O ilk önce bu ihanetin bedelini ödetmek istiyordu, böylelikle hiç zaman kaybetmeden yeniden güçlü bir ordu topladı.

1094 yılında ise Halep Emiri Aksungur ve Urfa Emiri Bozan'ın Berkyaruk adına hutbe okutmaya başlaması⁸ bardağı taşıran son damla olmuştu. Böylelikle ilk iş olarak kendisine katılan yeni orduyla Halep üzerine yürüdü, bu sırada Berkyaruk'tan yardım talebinde bulunan emirler yardımın gelmemesi üzerine çok

¹ Sibt İbnü'l Cevzi, Mir'atü'z-zaman fi Tarihi'l-Ayan'da Selçuklular, Çev: Ali Sevim, TTK, Ankara, 2011, s.227.

² Ali Sevim, Suriye Filistin Selçukluları Tarihi, TTK, Ankara, 2000, s.137.

³ Osman Gazi Özgüdenli, Selçuklular I, İsam Yayınları, İstanbul, 2013, s.197.

⁴ Erdoğan Merçil-Ali Sevim, Selçuklu Devletleri Tarihi, TTK, Ankara, 1995, s.141.

⁵ Ali Sevim, Ünlü Selçuklu Komutanları Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur, TTK, Ankara, 2011, s. 81; Osman Gazi Özgüdenli, Selçuklular I, s.199.

⁶ Ali Sevim, Suriye-Filistin..., s. 144.

⁷ Hasan Akyol, "Suriye Selçukluları", Editör: Refik Turan, Selçuklu Tarihi El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s.224.

⁸ Erdoğan Merçil- Ali Sevim, a.g.e., s 144.

Suriye Selçukluları Döneminde İki Kardeş Arasında Yaşanan Çekişmelerin Bölge Kaderine Etkileri (1094-1104) / Sedat BİLİNİR

zor bir durumda kaldılar, öyle ki bu durumun Berkyaruk'un içki ve sefa âlemlerine daldığı ve bu yüzden emirlere yardım gönderemediği söylenmektedir⁹. Bu rahatlık belki de Berkyaruk'un artık kendisine rakip olabilecek bir güçte ordu kalmadığını düşünmesinden kaynaklanmış olabilir. Fakat gelişmeler hiçte Berkyaruk lehine gitmiyordu. Nisan 1094 yılında iki taraf arasında yapılan savaşta Aksungur'un yaklaşık altı bin askerden oluşan bir kuvveti olmasına karşın¹⁰ pek çok Türkmen'in Tutuş tarafına geçmesiyle savaşı kazanan Tutuş Aksungur'u öldürttüktan sonra Bozan'ın da başını kestirerek mızrak ucuna koyup Urfa'ya gönderdi¹¹. Bozan'ın ordusunda yer alan Gürboğa'yı da Humus'a götürerek zindana attı¹². Bu durum karşısında telaşa kapılan başta Diyarbakır olmak üzere çevre kale komutanları¹³ Tutuş'a tabi olduklarını bildirdiler. Berkyaruk ise bu ölüm haberlerini alınca oldukça üzüldü ve onların ölümlerinden kendini sorumlu tuttu¹⁴. Bu sırada Terken Hatun'da bir yaşındaki oğlu Mahmut'un tahta geçmesi için Tutuş ile ittifak kurma girişimlerinde bulunduysa da kısa bir süre sonra hastalanarak öldü. Fakat ordusunun büyük bir bölümü Tutuş'a dâhil oldu ve böylelikle yaklaşık 50 bin kişiden oluşan bir orduyla İsfahan üzerine yürüyen Tutuş¹⁵, Berkyaruk'un da Bağdat'tan İsfahan'a doğru yola koyulduğu haberini aldı. İki tarafta hızlıca İsfahan üzerine gidiyordu ancak o sırada tahtta henüz bir yaşında olan Mahmut vardı. Fakat Mahmut'ta çiçek hastalığına yakalanmış¹⁶ ve durumu gittikçe kötüleşiyordu. Bu şartlar altında İsfahan'a ulaşan Berkyaruk birkaç gün boyunca kaleye sokulmadı ve kale kapısının önünde bekledi, belki de bu esnada Tutuş'un askerlerinden gelen olsaydı Berkyaruk'u ele geçirip öldürülebilirdi¹⁷ ancak bu olmadı hatta daha sonra kale komutanları tarafından yakalanarak hapse atıldı. Berkyaruk kale komutanları tarafından öldürülmedi neticede Mahmut hastaydı ve ölmek üzereydi ki şüpheler haklı çıktı. Henüz bebek olan Mahmut bu hastalıktan kurtulamayınca öldü ve zindana atılmış, hatta gözlerine mil çekilme kararı alınmış olan¹⁸ Berkyaruk, oradan çıkarılarak tahta geçirilip Sultan ilan edildi.

Böylelikle Büyük Sultan unvanıyla ordunun başına geçen Berkyaruk İsfahan yöresinde bulunan Rey şehrine doğru yürüyerek¹⁹ Rey'e 12 fersah

⁹ Sadrüddin el-Hüseyni, Ahbarü'd-Devleti's-Selçukiyye, Çev: Necati Lügal, TTK, Ankara, 1999, s.52.

¹⁰ İbn Adim, Zübdetü'l Halab min Tarihi Halab, Sami Dahan, Tome II., s.111.

¹¹ Çağatay Uluçay, İlk Müslüman Türk Devletleri, Ötüken Yayın evi, İstanbul, 2012, s. 92.

¹² İbn Adim, Zübdetü'l Halab min Tarihi Halab, s. 118.

¹³ Ali Sevim, Ünlü Selçuklu Komutanları..., s. 82,83; Erdoğan Merçil- Ali Sevim, a.g.e., s 144; Osman Gazi Özgüdenli, a.g.e., s. 200.

¹⁴ El-Bundari, Zübdetü'n Nusra ve Nuhbetü'l Usra, İran ve Horosan Selçukluları Tarihi, Çev: Kıvameddin Burslan, Maarif Matbaası, İstanbul,1943, s. 85,86.

¹⁵ Ali Sevim, Suriye-Filistin..., s. 152.

¹⁶ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayı, Musameretü'l-Ahbar, Çev: Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2000, s. 16.

¹⁷ İbnü'l Esir, el-Kamil fi't-Tarih, Bahar Yayınları, X, s.207,208.

¹⁸ Ravendi, Rahat-üs-Sudur ve Ayet-üs-Surur, I., Çev: Ahmed Ateş, TTK, Ankara, 1999, s. 139.

¹⁹ Azimi, Azimi Tarihi, Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler, Çev: Ali Sevim, TTK, Ankara, 2006, s.34.

Suriye Selçukluları Döneminde İki Kardeş Arasında Yaşanan Çekişmelerin Bölge Kaderine Etkileri (1094-1104) / Sedat BİLİNİR

uzaklıktaki “*Daşilo Kasabası*”nda²⁰ Tutuş ile meydan savaşına girişti. Savaş sırasında Berkyaruk’un Melikşah’ın sancağını açması²¹, Tutuş’un korktuğunun yeniden başına gelmesine neden oldu. Melikşah’ın sancağını gören başta Yağısıyan olmak üzere pek çok komutan ve onlara bağlı olan askerler Berkyaruk’un tarafına geçtiler, fakat Tutuş savaşa devam etmekte ısrar edince mağlup olmaktan kurtulamadı ve savaş meydanında adı Sungurca olan bir komutan tarafından başı kesilerek öldürüldü (Nisan 1095)²². Suriye Meliki Tacüddevele Tutuş ölmüş, yerine Suriye’de Rıdvan ve Dukak adlarında iki oğul bırakmıştı. Böylelikle bundan sonra Suriye’de söz sahibi olacak olan iki kardeş dönemi resmen başlamış oldu.

Suriye’de İki Kardeş Dönemi

Tutuş, ölümünden hemen önce oğlu Rıdvan’a haber göndererek Suriye’de kalan askerleri toplayıp kendisine yardıma gelmesini bildirmişti. Bunun üzerine Rıdvan derhal kuvvetleri toplayıp beraberindeki İlgazi ile birlikte²³ Rey’ e doğru harekete geçti. Ancak yolda babasının ölüm haberini alması üzerine derhal Halep’e dönen Rıdvan böylelikle Suriye Selçuklu Melikliğinin başına geçmişti²⁴. Rıdvan babasının Berkyaruk tarafından öldürülmüş olmasına rağmen yine de Büyük Selçuklu Devleti’ne tabi bir Meliklik olarak bağlı kalmıştır (1095).

Rıdvan babasının yerine melikliğin başına geçmişti ancak Suriye’de bütünlüğün korunmasını sağlayamadı²⁵ çünkü kardeşi Dukak’ta Suriye’de söz sahibi olmak için girişimlerde bulunacaktı. Rıdvan kardeşi Dukak’tan yaşça daha büyüktür ancak Rıdvan’ında 1082 doğumlu²⁶ olduğu bilindiğine göre başa büyük kardeş olarak geçmiş olmasına rağmen henüz 13 yaşındaydı.

Rıdvan başa geçtikten sonra ilk olarak Güneydoğu Anadolu’da faaliyette bulundu²⁷ hemen sonra vezirliğe Yağısıyan’ın muhalefetine rağmen²⁸ Cenahüddevele Hüseyin’i atamıştır. Ancak Rıdvan’ın Suriye’deki tek başına sürdürdüğü hâkimiyet aynı yıl son buldu.

Her şey Dukak’ın emir Savtegin tarafından Dımaşk’a davet edilmesiyle başladı. Savtegin, Tutuş’un Berkyaruk üzerine sefere çıkmadan önce Dımaşk şehrine atamış olduğu kale kumandanydı²⁹. Dukak’ın gizlice Dımaşk’a gitmesi Rıdvan’ın

²⁰ El-Bundari, a.g.e., s. 86.

²¹ Urfalı Mateos, Urfalı Mateos Vekayi-namesi ve Papaz Grigor’un Zeyli, Çev: Halil Yınanç, TTK, Ankara, 2000, s.182,183.

²² Abdülkerim Özaydın, “*Berkyaruk*”, DİA,V, s.515.

²³ Ali Sevim, Suriye-Filistin..., s.161.

²⁴ Vardan Vartabet, Türk Futuhatı Tarihi, Tarih Semineri Dergisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul, 1937, s. 185.; Ali Sevim, Suriye-Filistin..., s.162.

²⁵ Hasan Akyol, a.g.m., s. 225.

²⁶ İbnü’l Adim, Bugyetü’t-taleb fi Tarihi Haleb, Biyografilerle Selçuklular Tarihi, (Seçmeler), Ali Sevim, TTK, Ankara, 1989, s. 88.

²⁷ Erdoğan Merçil- Ali Sevim, a.g.e., s. 372, 373.

²⁸ Ali Sevim, Suriye-Filistin..., s.163.

²⁹ İbn Adim, Zübdetü’l Halab min Tarihi Halab, s.121.

Suriye Selçukluları Döneminde İki Kardeş Arasında Yaşanan Çekişmelerin Bölge Kaderine Etkileri (1094-1104) / Sedat BİLİNİR

hiç hoşuna gitmemişti³⁰, onun tek isteği tüm Suriye'yi tek başına yönetmekti. İşte böylelikle ortaya çıkan ikili arasındaki mücadele bölgede telafisi olmayan sonuçlara sebep olacaktı. Böylelikle Suriye'de hâkimiyet ikiye bölündü. Rıdvan Halep ve çevresinde hâkimiyet sürerken Dukak'ta Dımaşk'ta yönetimi eline aldı³¹. Fakat bu durum iki kardeşin birbirlerine düşmesine neden oldu

Rıdvan'ın Dımaşk Kuşatması ve Kudüs'ün elden Çıkması

Rıdvan beraberindeki emir Sökmen ile birlikte 1096 yılında Dımaşk'ı kuşatma altına aldı. Bu sırada Dukak Dımaşk'ta değildi, yerine veziri Ebu'l Kasım savunmayı gerçekleştiriyordu. Böylece şehrin kapıları kapatılıp surlardan ok atışları yapılmaya başladı. Bu sırada kaleden atılan bir mancınık taşının Rıdvan'ın ordu komutanlarından birine isabet etmesiyle, komutana bağlı askerler kuşatmayı bırakıp o hacip ile ilgilenmeye başladı, fakat kısa süre sonrada hacibin ölmesiyle askerler o anın verdiği üzüntüyle çadırlarına çekilmişlerdir. Bu sırada Dukak'ın da kuvvetleriyle birlikte Dımaşk'a yaklaştığı haberi gelmesi üzerine Rıdvan kuşatmayı kaldırıp geri dönmek zorunda kalmıştır³². Böylelikle kardeşler arasındaki bu ilk mücadele neticesiz sonuçlanmıştır.

Çok geçmeden bu mücadelenin olumsuz sonuçlarından ilki ortaya çıktı, Rıdvan ve Dukak'ın birbirleriyle olan husumetinden faydalanmaya çalışan Mısır Fatimileri, Efdal komutasında bir ordu ile Kudüs'ü kuşatma altına aldı. Bu esnada Rıdvan ve Dukak birbirleri üzerinde sağlamaya çalıştıkları hâkimiyet mücadelesi nedeniyle öyle meşguldüler ki, Kudüs kuşatmasına ikisi de yardım gönderemedi³³. Ağustos 1096 yılında 40 günlük kuşatmanın ardından³⁴ beklenen yardım gelmeyince Kudüs Fatimilerin eline geçmişti. Burada Artuklu ailesinin uzun yıllar hüküm sürdüğü Davud burcunda Fatimilere teslim edilmiştir. Daha sonra emir Sökmen ve İlgazi'ye kötü davranmayan vezir Efdal onları serbest bıraktı. Bunun üzerine Sökmen Rıdvan'ın yanına İlgazi'de Dukak'ın yanına gitti. Böylelikle Emir Atsız'ın 1079 yılında Selçuklu hâkimiyetine kattığı Kudüs'te Selçuklu hâkimiyeti son bulmuş oldu.

Karşılıklı Seferler

Kudüs'ün elden çıkması bölgedeki hâkimiyet mücadelesinin boyutunu gösterir nitelikteydi ve taraflar henüz durumun ciddiyetin farkında değillerdi. Bu olay onları kendilerine getireceği yerde daha fazla birbirlerine düşmelerine neden oldu.

Rıdvan kardeşinin Dımaşk melikliğine son vermek için 1097 yılında yeniden harekete geçti ve Dımaşk üzerine sefer hazırlıklarına girişmeye başladı³⁵.

³⁰ Azimi, a.g.e., s. 34; Erdoğan Merçil- Ali Sevim, a.g.e., s. 374.

³¹ İbnü'l Adim, a.g.e., s.88.

³² Azimi, a.g.e., s. 34; Ali Sevim, Suriye-Filistin..., s.167, 168.

³³ Hasan Akyol, a.g.m., s. 226; Erdoğan Merçil- Ali Sevim, a.g.e., s. 374.

³⁴ Ali Sevim, Suriye-Filistin..., s.169.

³⁵ Taef Kamal El-Azhari, The Saljuqs of Syria, During The Crusades 463-549(1070-1154), Klaus Schwarz Verlag Press, Berlin, 1997, s.85.

Suriye Selçukluları Döneminde İki Kardeş Arasında Yaşanan Çekişmelerin Bölge Kaderine Etkileri (1094-1104) / Sedat BİLİNİR

Fakat bu sırada Rıdvan'ın hazırlıklarını yakından takip eden Yağısıyan, bu durumu Dukak'a haber verdi, önlem almasını hatta istediği takdirde kendisinin de yardıma gelebileceğini belirtti. Rıdvan vezirlik makamı nedeniyle Rıdvan'a kızgındı ve bu hareketi o olay nedeniyle gerçekleştirdi³⁶. Bu gelişmeler Rıdvan tarafından öğrenilince Rıdvan ani bir kararla Dımaşk üzerine yürümekten vazgeçip Fatimiler tarafından ele geçirilen Kudüs'ü geri almak için harekete geçti. Fakat başarısız girişimlerin ardından geri döndü. Ancak geri dönüş esnasında Dımaşk'a ait köy ve kasabaları yağmalamaya başlaması Dukak'ı harekete geçirdi ve bölgeye kuvvetler göndermesine neden oldu. Fakat Rıdvan, askerleri günlerdir yollarda olduğu, açlık ve yorgunluk çektikleri için savaşı göze almadı ve yağma hareketlerini durdurup Halep'e çekilme kararı aldı³⁷.

Kardeşler arasındaki bu mücadelede bu defa Dukak'ın karşı atağa geçtiğini görmekteyiz. Melik Dukak veziri Tuğtegin ile Hama üzerine sefere çıkmıştı, bu seferde Yağısıyan'da Dukak'ın tarafında yer alıyordu. Halep'e bağlı köy ve kasabalar yağmalanmaya başlandı, 17 Şubat 1097'de Kefertab'a girdi. Bu sırada Yağısıyan'da Maarretünnuman'ı ele geçirip vergiye bağladı. Melik Rıdvan ise bu gelişmelerden haberdardı ve Dukak'ın bu yürüyüşü karşısında hazırlıklar yapıp içerisinde Sökmen'in de bulunduğu Türk, Arap ve Halepli yerli komutanlarında bulunduğu oldukça güçlü bir kuvvet ile karşılık vermeye hazırlanıyordu.

Böylece iki taraf 22 Mart 1097'de³⁸ karşı karşıya geldiler. Savaş oldukça şiddetli geçti, Melik Dukak'ın ordusu bu savaşta ağır bir yenilgi aldı ve Dımaşk'a çekilmek zorunda kaldı³⁹. Yağısıyan ise valisi olduğu Antakya'ya çekildi. Melik Rıdvan bu galibiyetle kesin olmasa da kardeşi Dukak üzerinde bir hâkimiyet kurabilmiş, hatta Dukak hutbelerde kendi adından önce Rıdvan'ın adını okutmaya başlamıştı⁴⁰. Rıdvan'ın galibiyetiyle sonuçlanan bu Kinnesrin savaşı⁴¹ yine de kardeşler arasındaki mücadeleyi sonlandırmamıştı.

Rıdvan'ın İttifak Girişimleri

Suriye Selçuklu Melikliği ikiye bölünmüş bir haldeyken Mısır Fatımi Devleti, Melikliğin bu durumundan çok istifade etti. Öncelikle Kudüs'ü geri aldı ve şimdi bununla yetinmeyerek iki kardeş arasındaki bu mücadeleye dâhil oldu. Böylelikle Fatımi Halifesi el-Müsta'li⁴² Melik Rıdvan'a elçi göndererek kendisine bu hâkimiyet mücadelesinde hem maddi hem de askeri kuvvet ile destek çıkacağını vaat ediyordu. Fakat bu yardımın tabii ki bir de faturası olacaktı. Fatımi halifesi el-Müsta'li bunun karşılığında Rıdvan'dan; Mısır Fatımi halifeliğini metbu tanımasını, hâkim olduğu bölgelerde sünni hutbesini kaldırıp, şii hutbesini okutmasını ayrıca hutbede önce el-Müsta'li, sonra veziri Efdal son olarak kendi adını okutmasını

³⁶ Erdoğan Merçil- Ali Sevim, a.g.e., s. 375.

³⁷ Ali Sevim, Suriye-Filistin..., s.170,171.

³⁸ Erdoğan Merçil- Ali Sevim, a.g.e., s. 376.

³⁹ Azimi, a.g.e., s. 35; İbn Adım, Zübdetü'l Halab min Tarihi Halab, s.126.

⁴⁰ İbnü'l Esir, el-Kamil, X, s.224,225.

⁴¹ İbnü'l Adım, a.g.e., s. 89; Taef Kamal El-Azhari, a.g.e., s.86.

⁴² Ali Sevim, Suriye-Filistin..., s.174.

Suriye Selçukluları Döneminde İki Kardeş Arasında Yaşanan Çekişmelerin Bölge Kaderine Etkileri (1094-1104) / Sedat BİLİNİR

istiyordu⁴³. Rıdvan ise Dımaşk'ı da ele geçirip tüm Suriye'ye tek başına hâkim olmak istiyordu o nedenle Mısır halifesinin bu teklifini kabul etti⁴⁴ ve yaklaşık 4 hafta boyunca⁴⁵ hâkim olduğu yerlerde şii hutbesi okutmaya başladı (28 Ağustos 1097). Bu olay Selçuklu tarihinde bir ilkti. Fakat bu durum çok uzun sürmedi çünkü Rıdvan'ın bu kararı ilk önce en yakın komutanları Yağısıyan ve Sökmen'in⁴⁶ kendisini kınamasıyla başladı ardından Abbasi halifeliği ve Selçuklu Devleti Sultanı Berkıyruk'un uyarılarıyla karşılaştı. Tüm bunların üzerine Fatımi halifeliğinden de vaat edilen yardımlar gelmeyince Rıdvan içinde bulunduğu durumun farkına vararak çok geç olmadan almış olduğu karardan vaz geçti ve yeniden Abbasi halifeliğine bağlılığını bildirerek sünni hutbesi okutmaya başladı.

Ancak yaşanan bu gelişmeler Melik Rıdvan'ın Suriye hâkimiyeti için her yola başvurabileceğini gösteriyordu. Bu dönemde kardeşi Dukak'a karşı ittifak arayışlarını arttıran Rıdvan beklemediği bir olayla karşılaştı ve emirlerinden Sökmen kendisinin yanından ayrılarak Dukak'ın tarafına geçti. Bu durum Rıdvan'ı oldukça güç duruma düşürdü. Tüm bunların üzerine bir de Haçlı ordularının bölgeye gelmiş olması Rıdvan'ı iyiden iyiye telaşlandırmıştı. Nitekim Rıdvan yeni bir karar almakta gecikmedi. O bu haldeyken Halep'te yayılma imkânı bulan Bâtınilerle dost olma kararı aldı. Böylece Bâtıniler Halep'te daha rahat hareket etme imkânı buldular ve "Daru'd-da've"⁴⁷ adında bir propaganda merkezi kurdular. Bu gelişmeler İslam hükümdarları tarafından yadırgansa da Rıdvan bu defa tutumunu değiştirmede ve aldığı karardan vazgeçmedi.

Haçlıların Bölgeye Gelişi

Suriye Melikliğinde durumlar böyleyken bir de Haçlı ordularının bölgeye gelişi, işleri içinden çıkılmaz bir hale soktu. Öyle ki melikler yaklaşan bu tehlikenin de farkına varamadılar. Bu sırada Selçuklular dışta Fatımilerle, Gürcülerle, doğuda Orta Asyalı putperestlerle, içeride batınilerle ve kendi aralarında bölge emirleri de dâhil olmak üzere tüm bunlarla mücadele halindeydiler⁴⁸. Fakat durumun farkında olan biri vardı. O da Antakya valisi Yağısıyan. Yağısıyan acilen Suriye Melikleri Rıdvan ve Dukak'a ayrıca Artukoğlu Sökmen'e⁴⁹ ulaklar göndererek yardım çağırısında bulundu⁵⁰. Yağısıyan bu çağırısında aslında gerekli miktarda asker gelmeyeceğini belki de biliyordu çünkü bölgedeki çekişmenin en yakın şahitlerinden

⁴³ İbnü'l Adim, a.g.e., s.93; Ali Sevim, Suriye-Filistin..., s.174,175.

⁴⁴ Mehmet Altay Köymen, Selçuklu Devri Türk Tarihi, TTK, Ankara, 1998, s.116; Azimi, a.g.e., s.36; İbn Adim, Zübdetü'l Halab min Tarihi Halab, s.128.

⁴⁵ Ali Sevim, "Rıdvan bin Tutuş", DİA, XXXV, s.49.

⁴⁶ Hasan Akyol, a.g.m., s. 227.

⁴⁷ İbnü'l Adim, a.g.e., s.90.

⁴⁸ Ramazan Şeşen, "Haçlı Seferleri Sırasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Siyasi ve Sosyal Durumu, Haçlılarla Yapılan Mücadeleye Katkısı", Uluslararası Haçlı Sempozyumu, (23-25 Haziran, 1997, İstanbul) TTK, Ankara, 1999, s.41.

⁴⁹ Gürhan Bahadır, Antakya Haçlı Prensligi (1098- 1126), Pagem Akademi Yayıncılık, 2.Baskı, Ankara, 2013, s.29.

⁵⁰ Muammer Türk, Ebu Ubeyde bin Cerrah'ın Hediyesi Antakya, Antakya Belediyesi Kültür Yayınları, 8.Baskı, Hatay, 2012, s. 187.

Suriye Selçukluları Döneminde İki Kardeş Arasında Yaşanan Çekişmelerin Bölge Kaderine Etkileri (1094-1104) / Sedat BİLİNİR

biriydi⁵¹. Bunun üzerine Selçuklu Sultanı Berkyaruk'a da, oğlu Şemsülmülk'ü göndererek Sultandan yardım talebinde bulundu⁵². Berkyaruk bu yaklaşan tehlike üzerine emir Gürboğa komutasında güçlü bir orduyu Antakya'ya gönderdi.

Haçlılar, Arapların deyimiyle “Ehl-i Salib”, “Salibiyyun”⁵³ Antakya önlerine geldiklerinde asıl önemli olan onların karşılıklarına çıkacak ordunun sayısı değil, ordunun birlik ve bütünlükten yoksun oluşuydu⁵⁴. Haçlılar 1097'de yaklaşık olarak üç yüz bin⁵⁵ gibi bir rakamla ifade edilen, Frankların çoğunlukta olduğu bir orduyla Antakya önlerine gelip şehri kuşatma altına aldılar. Bu sırada Yağısıyan'a ilk destek ufukta görünmeye başlamıştı. Bunlar Melik Rıdvan'ın göndermiş olduğu askerlerdi. Ancak bu ordu beklenildiği gibi önemli işler yapabilecek sayıda bir ordu değildi, aksine, sadece göndermiş olmak için gönderilmiş, gönülsüzce gönderilmiş bir orduya benziyordu⁵⁶. Zaten bu ordu, Haçlı Prensi Bohemond'un yedi yüz kişiden oluşan bir askeri kuvveti ile mağlup edilerek geri püskürtüldü⁵⁷. Melik Rıdvan'ın bu tutumu tamamen kişisel bir olaydır. Melik Rıdvan mücadele içerisinde bulunduğu kardeşi Dukak ve Humus emiri Cenahüdddevle ile karşılaşmak istemiyordu, olası bir karşılaşmada ise kendini güvende görmüyordu⁵⁸, bu nedenle yardıma kendi gelmemekle birlikte gerekli ciddiyeti göstermeyip az miktarda bir kuvvet göndermekle yetindi. İşte bu mağlubiyette ordunun başında emir Sökmen vardı, Sökmen Rıdvan'ın bu gönülsüz tavırları üzerine, aldığı mağlubiyet nedeniyle geri çekilerek Rıdvan'ın yanına yani Halep'e geri dönmek yerine Dukak'ın yanına gidip taraf değiştirdi⁵⁹. Bu olay Rıdvan'ı bölgedeki hâkimiyet mücadelesinde daha da zor duruma düşürdü. Sökmen'in taraf değiştirmesinin altında yatan neden işte buydu.

Yağısıyan'ın Haklı Korkusu

Antakya kalesi Ortaçağ'ın en güçlü surlarına sahip kalelerinden biriydi. Surlar, yan yana beş atın rahatlıkla koşabileceği genişlikteydi⁶⁰. Antakya kalesi halk arasında; Yiğitlikle zapt edilebilecek kalelerden olmadığı bu muazzam kalenin yalnızca baskın, ihanet yada kıtlıkla ele geçirilebileceği⁶¹ söyleniyordu. Ayrıca haçlılarında zaten böyle bir kaleyi almaya yetecek ne adamları ne de surları yıkacak savaş aletleri vardı. Yağısıyan bu durumun farkındaydı, yaklaşmakta olan kalabalık

⁵¹ Amin Maalouf, Arapların Gözünden Haçlı Seferleri, Çev: Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları, 10.Baskı, İstanbul, 2012, s.36.

⁵² Fulcherius Carnotensis, Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, Kudüs Seferi, Kutsal Toprakları Kurtarmak, Çev: İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.77.

⁵³ Işın Demirkent, “Haçlılar”, DİA, XIV, s. 525.

⁵⁴ Osman Gazi Özgüdenli, Selçuklular I, s.

⁵⁵ Azimi, a.g.e., s. 36.

⁵⁶ Ali Sevim, a.g.m., s. 49.

⁵⁷ Steven Runciman, The First Crusade, Cambridge University Press, New York, 2005, s. 137; Harold Lamb, Haçlı Seferleri, Tutku Yayınevi, Ankara, 2012, s. 169.

⁵⁸ Erdoğan Merçil- Ali Sevim, a.g.e., s. 379; Amin Maalouf, a.g.e., s.38; Steven Runciman, a.g.e., s. 140.

⁵⁹ İbnü'l Adim, a.g.e., s.90.

⁶⁰ Harold Lamb, a.g.e., s. 158.

⁶¹ Steven Runciman, a.g.e., s.129.

haçlı ordusunun kaleyi bir saldırıyla ele geçiremeyeceklerini biliyordu⁶². Fakat onu tedirgin eden başka konular vardı, o da ihanet ve kıtlık. Kıtlık için hemen çevre köylerden yiyecekler getirtip kaleye depolamaya başladı⁶³. Ayrıca ihanet için derhal harekete geçti ve haçlılar henüz surların önüne gelmeden, kale içerisindeki yerli Hristiyan, Ermeni ve Süryani ailelerin erkeklerini kale önünde hendek kazacakları bahanesiyle toplayıp dışarı çıkarttı, onlara kuşatma bitene kadar içeri alınmayacaklarını ailelerinin kendisinin güvenliği altında olacağını bu hususta meraklanmalarını gerektiğini belirterek⁶⁴ hepsini dışarda bıraktı. Bu davranış yadırgansa da Yağısyan haklıydı, çünkü kale de zaten tam da bu sebeple düşecekti.

Gürboğa'nın Gecikmesi ve İhanetin Gerçekleşmesi

Sultan Berkyaruk Yağısyan'ın yardım çağırısına Musul valisi Gürboğa komutasında bir ordu göndermişti fakat o ordu bir türlü gelmek bilmiyordu. Sebebi çok geçmeden anlaşıldı. Gürboğa Haçlıların hâkimiyeti altına girmiş olan Urfa'yı kuşatma altına almıştı. Gürboğa'nın ordusu yaklaşık olarak iki yüz bin kişiden oluşuyordu, bu sayı henüz daha kendisine bölge emirlerin katılımı haricindeki sayıydı. Gürboğa esasen Urfa'nın hemen ele geçirilebileceğini düşünmekteydi. Ancak değil kalenin düşmesi, aksine kaleyi savunan Baudoin'in okçu ve mızrakçıları kalede çıkarıp adeta bir meydan okuma tarzında Gürboğa'nın ordusunun üzerine göndermesi, bunun üzerine ordunun da neredeyse karargâha kadar geri çekilmesi Gürboğa'yı oldukça fazla sinirlendirmişti⁶⁵. Bu gelişme meseleyi artık bir inat haline dönüştürmüştü. Gürboğa bu gelişmeleri kabullenemiyor ve kaleyi almadan da oradan ayrılmak istemiyordu. Gürboğa inatçı bir yapıya sahipti, çoğu aldığı kararlarda askerleri homurdanmalar gösterse bile kesinlikle geri adım atıp fikrinden vazgeçmiyordu⁶⁶. İşte Gürboğa'nın bu inatçı mizacı burada da devreye girdi ve yaklaşık üç hafta gibi çok büyük bir zaman kaybına neden oldu⁶⁷. Gürboğa'nın haklı planları vardı, o Antakya önlerinde karşılaşacağı haçlıları moralmen çökerteceği hem de Antakya'ya geldiğinde arkasında haçlılara yardıma gelebilecek bir ordunun kalmasını istemiyordu⁶⁸. Neticede 4 Mayıs 1098'de başlayan kuşatma üç hafta sürdü ve bu süre içerisinde Antakya'yı da kendi kaderine bırakmış oldu.

Bu sırada Antakya'da beklenmedik gelişmeler yaşanıyor. Yağısyan'ın korktuğu başına geldi. Haçlılar Antakya'yı 9 ay kuşattılsa da yine de ele geçiremediler. Bu süre içerisinde de açlıkla kıtlıkla hastalıklarla mücadele etmek zorunda kaldılar. Hatta ümidini kaybedip geri dönenler bile oluyordu. Fakat bu

⁶² Amin Maalouf, a.g.e., s. 33,34.

⁶³ William Archbishop of Tyre, A History of Deeds Done Beyond The Sea, Translated; Emily Atwater Babcock and A.C Krey, Columbia University Press, New York, 1943, s. 205.

⁶⁴ Gürhan Bahadır, a.g.e., s.26.

⁶⁵ Işın Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118), TTK, Ankara, 1990, s.42,43,44.

⁶⁶ Amin Maalouf, a.g.e., s.42.

⁶⁷ Osman Gazi Özgüdenli, a.g.e., s.209.

⁶⁸ Gürhan Bahadır, a.g.e., s. 35.

Suriye Selçukluları Döneminde İki Kardeş Arasında Yaşanan Çekişmelerin Bölge Kaderine Etkileri (1094-1104) / Sedat BİLİNİR

durum 3 Haziran 1098 gecesi son buldu. Ermeni asıllı Firuz (Ruzbah)⁶⁹ haçlı prensi Bohemond'a haber yollayıp altın ve gümüş karşılığı anlaşmaya varıp ihaneti gerçekleştirmişti⁷⁰. Hatta Bohemond'a ne kadar ciddi olduğunu ispatlamak içinde gönderdiği mektupla birlikte oğlunu da Bohemond'a rehin olarak gönderdi⁷¹ Firuz'un bunu neden yaptığı tam olarak bilinmiyor, ya altını çok seviyor ya da Yağısıyan ile arası iyi olmadığı tahmin edilmektedir⁷². Fulcherius ise; Firuz'un, Hz.İsa'nın kendisine, farklı zamanlarda, farklı yerlerde üç defa görüldüğü ve "Kaleyi Hristiyanlara geri ver"⁷³ dediği rivayetinden bahsetmiştir. Fakat sebep ne olursa olsun aldığı karar Ortadoğu da çok büyük sonuçlar doğuracak bir karardır.

Firuz bir gece gizlice kuleye demirde sırkalar uzattı bunlarla kuleler yapıldı, ayrıca ipler bağlanarak diğerleri de hızlıca tırmanıp kale içerisine sızdılar⁷⁴. Daha sonra kapıları açıp davullar çalarak büyük bir gürültüyle içeri girdiler⁷⁵. Yağısıyan bu gürültü ve telaş içerisinde kalenin düştüğünü düşünüp derhal kalede çıkıp kaçtı. Kale içerisinde büyük bir katliam yapıldı. Fakat bu sırada iç kale Yağısıyan'ın oğlu Şemsü'd-Devle tarafından direnmeye devam ediyordu⁷⁶. Bu direniş Gürboğa'ya da zaman kazandırmıştı. Bu süre içerisinde haçlı orduları da Antakya içerisinde yiyecek ihtiyacını karşılayamaz hale geldi, ordu açlıktan kıvrınmaya başladı, 12 gün boyunca iç kaleyi düşürmekle uğraşan haçlı orduları⁷⁷ bir yandan da açlıkla savaşıyordu. Tüm bunların üzerine bir de Gürboğa'nın yaklaşmakta olduğu haberi duyulunca haçlı askerleri arasında panik havası hâkim olmaya başladı⁷⁸.

İç kalenin direnişinin 13. Gününe gelindiğinde ise haçlı orduları açlıktan buldukları her şeyi yemeye başladılar bunlar arasında ölü atları kesip yemeden tutunda⁷⁹ ölü insan eti, ağaç yaprakları da vardı. Ordu ümidini yitirmeye başladı, hatta askerlerden çoğu gizlice ordudan ayrıлып Samandağ limanına gidip oradan gemilere binip Tarsus'a doğru yola koyuldular⁸⁰. Bu sırada Gürboğa, Dukak, Tuğtegin, Cenahüdevle komutasındaki Arap, Türk karışık şekilde toplanmış olan ordu Antakya kalesinin önüne geldi. Bu ordunun toplamda yaklaşık olarak dört yüz bin⁸¹ kişiden olduğu ve haçlılardan daha fazla⁸² oldukları rivayet edilmektedir. Ordu kale önüne geldiğinde şehrin düşmüş olduğunu gördü ve derhal haçlıları kale

⁶⁹ Abu'l Farac(Bar Hebraeus) Gregory, Abu'l Farac Tarihi, II. Çev: Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara, 1999, s. 339.

⁷⁰ Raşit Erer, Türklere Karşı Haçlı Seferleri, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2002, s.52; Azimi, a.g.e., s.37; Muammer Türk, a.g.e., s. 188.

⁷¹ William Archbishop of Tyre, a.g.e., s. 243,244.

⁷² Harold Lamb, a.g.e., s. 179.

⁷³ Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s.82.

⁷⁴ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 196.

⁷⁵ Abu'l Farac(Bar Hebraeus) Gregory, a.g.e., s. 339.

⁷⁶ Gürhan Bahadır, a.g.e., s. 38.

⁷⁷ Gürhan Bahadır, a.g.e., s.38.

⁷⁸ Amin Maalouf, a.g.e., s. 41.

⁷⁹ Abu'l Farac(Bar Hebraeus) Gregory, a.g.e., s. 340.

⁸⁰ Gürhan Bahadır, a.g.e., s.40,41.

⁸¹ Azimi, a.g.e., s.37.

⁸² Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s.87.

Suriye Selçukluları Döneminde İki Kardeş Arasında Yaşanan Çekişmelerin Bölge Kaderine Etkileri (1094-1104) / Sedat BİLİNİR

içerisinde sıkıştırıp kuşatma altına aldılar. Haçlılar değim yerindeyse iki ateş arasında kalmışlardı. İçerde iç kale direnmeye devam ederken dışarda Gürboğa'nın ordusu tüm çıkışları kapatmıştı⁸³. Haçlılar artık yolun sonuna geldiklerini düşünmeye başladılar. Yıllarca yapılan hazırlıklar, toplanan ordular, Anadolu'da elde edilen başarılar hepsi sona ermiş gibi görünüyordu. Sefer amacına ulaşamamıştı. Hatta tüm bunların üzerine haçlılara yardıma gelme amacıyla Akşehirde hazırlıklara başlayan Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos Haçlıların Antakya'da tamamen yok edildiği haberini oradan kaçmış olan haçlı askerlerinden dinledi ve bölgeye sefer yapma kararından vazgeçti⁸⁴. Haçlılar için belki de son ışıktaki böylece sönmüş oldu. Gürboğa ise kendine o kadar çok güveniyordu ki, kale önünde oturup adamlarıyla satranç oynuyordu⁸⁵. Artık Haçlıların yapacakları tek şey canlarının başışlanmasını isteyip bölgeden çekilmektir ve öyle oldu. Haçlı liderleri aralarında toplanıp aldıkları kararla Gürboğa'ya bir elçi heyeti gönderip barış isteyeceklerdi. 28 Haziran'da heyet hazırlandı başında ise Pierre L'ermite vardı⁸⁶. Heyet kendilerine dokunulmaması kaydıyla Antakya kalesini teslim edeceklerini ve memleketlerine döneceklerini teklif ediyordu. Bu istek Gürboğa ordusunda da memnuniyetle karşılandıysa da Gürboğa'nın hiç kimseye danışmadan bu teklifi reddetmesi hatta aksine, bir meydan savaşı yapma teklifinde bulunması hem haçlılar hem de kendi ordusu tarafından pekiyi karşılanmadı⁸⁷.

Birlik Olma Olgusundan Kopuş ve Neticeleri

Selçuklu ordusu bu şartlar altında tabii ki daha avantajlı bir haldeydi, Gürboğa bunu düşünerek savaş kararı almış belki de haçlılara tamamen son vererek bir daha bölgeye gelmelerine cesaret etmemeleri için iyi bir ders vermek istiyordu. Fakat farkında olmadığı bir şey vardı, o da Selçuklu ordusunun aslında haçlılardan çok daha kötü bir durumda olduğuydu. Ordu kalabalıktı fakat asıl olması gereken, birlik olma, kavramından yoksundu⁸⁸. Ordu birbirlerinin hareketlerinden tedirgin olan, birbirlerine güvenmeyen bir yapıya sahipti⁸⁹. İçte tek bir bütün olarak hareket etmemek tabii ki dışta da ciddi sıkıntılar yaratacağı.

Peki, bu anlaşmazlığın, birlik olma duygusunun yitirilmesinin sebebi neydi, ordu neden bu hale gelmişti, hem de bu kadar kritik bir savaş arifesinde. Bunun ilk aşamasını yine Rıdvan-Dukak mücadelesinin oluşturduğunu görüyoruz. Gürboğa haçlı ordusunu kuşatma altına aldığı sırada Melik Rıdvan tarafından gönderildiği öğrenilen bir elçi heyeti Gürboğa ile gizlice bir durum değerlendirmesi yapmışlardı, fakat bunun içeriği gizli tutulmuştu. Bu durum orduda büyük bir tedirginlik yaratmıştı⁹⁰. Özellikle Rıdvan ile mücadele halinde olan kardeşi Dukak ve emir Cenahüddüvle her türlü olasılığı düşünmeye başladılar. Cenahüddüvle ise daha önce

⁸³ Harold Lamb, a.g.e., s.187.

⁸⁴ Erdoğan Merçil- Ali Sevim, a.g.e., s. 380.

⁸⁵ Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s.89.

⁸⁶ Ali Sevim, Suriye-Filistin..., s. 187.

⁸⁷ Osman Gazi Özgüdenli, a.g.e., s. 209; Gürhan Bahadır, a.g.e., s.42; Azimi, a.g.e., s.37.

⁸⁸ Ali Sevim, Suriye-Filistin..., s. 186.

⁸⁹ Erdoğan Merçil- Ali Sevim, a.g.e., s. 381.

⁹⁰ İbn Adim, Zübdetü'l Halab min Tarihi Halab, a.g.e., s.136.

Suriye Selçukluları Döneminde İki Kardeş Arasında Yaşanan Çekişmelerin Bölge Kaderine Etkileri (1094-1104) / Sedat BİLİNİR

öldürülmesi görevinde yer almış olan Abakaoğlu Yusuf'un kardeşi ile yakınlarını orduda olduğunu görünce, oldukça endişelendi ve bu gelişmelere bir anlam veremedi. Tüm bunların üzerine Mirdasi emiri Vassab'ın komutası altındaki Arap ordusu ile Türkmenler arasında ciddi bir anlaşmazlık oluşmaya başladı, bunun nedeni de Rıdvan'ın göndermiş olduğu elçi heyetiydi⁹¹. Diğer bir neden ise Gürboğa'nın başına buyruk, dediğim dedik tavırlarıydı. Bu gerginlik o kadar artmıştı ki Türkmenler ordudan ayrılma kararını almayı bile düşünmeye başladılar. Gürboğa haçlı ordularının kaleden çıkıp meydan savaşı yapmaları için saflarını almalarına müsaade etmesi, ordunun taarruza geçme istediği reddedip beklemelerini emretmesi üzerine ordudaki hoşnutsuzluk son haddine ulaştı. Artık herkes kendi çıkarı doğrultusunda hareket etmeye başlamıştı. Bu bağlamda Dukak kontrolü ele almak için hemen devreye girdi. Ordu içerisinde söylentiler yayarak Gürboğa'nın olası galibiyetten sonra Suriye bölgesinde kontrolü ele alıp, tek söz sahibi olması fikrinin yaratmış olduğu tedirginliğini ifade etti⁹² ve belki de bu girişim zaten ayrılma noktasına gelmiş orduyu, komutanına ihanet etme seviyesine ulaştırdı. İbnü'l Esir ise bu ihanetin haçlı liderlerinin de etkisi olduğunu söyleyerek, bu prenslerin, Dukak ve Rıdvan'a haber gönderip, geri çekilmeleri durumunda Suriye bölgesine dokunmayacakları sözünü verdiklerini, onların tek amacının Kudüs'ü almak olduğunu söylediği iddiasına yer vermiştir⁹³.

Bu sırada haçlıların cephesinde ise beklenmedik bir gelişme söz konusu oldu. Ordu savaşa hazırlanacaktı ama ne moral kalmıştı, ne ümit, üstelik günlerdir de aç bir haldeydiler. İşte tam bu sırada Pierre Barthelemeo tarafından Saint Pierree kilisesinde, Hz.İsa'nın böğrünü delen hançerin bulunduğu söylentileri yayılmaya başladı⁹⁴. Bu gelişme haçlılarda büyük bir mutluluk, yeniden savaşa azmi ve galip gelme inancı oluşmasına neden oldu⁹⁵. Çünkü bu hançerin bulunması Tanrı'nın kendilerine vermiş olduğu bir mesaj, galip geleceklerine dair bir ışık olduğu, şeklinde yorumlanıyordu⁹⁶. Bu olay ordunun artık hurafelerden medet umacak dereceye gelmiş olduğunu göstermesi bakımından da dikkat çekicidir.

Bohemond, Tancred, Godefroi, Hugue, II. Robert gibi haçlı liderlerinin önderliğindeki ordu kaleden çıkıp savaş meydanında saflarını aldılar. İki ordu karşı karşıya geldi. Ön saflarda yer alan Gürboğa komutasındaki kuvvetler saldırıya geçti, işte ne olduysa tam bu anda oldu. Henüz çarpışmanın başında Türkmen askerleri tek bir ok dahi atmadan saflarını terk ettiler ve geri çekildiler. Hemen ardından Melik Dukak ve diğer emirlerde savaşa dâhil olmadan geri çekildiler. Bu çekilmeleri birer birer diğer gruplarda takip etti. Artukoğlu Sökmen ve Cenahüddevle'de gelişmelerin farkındaydılar ve onlarda kalan kuvvetlerle başarılı olunamayacağını düşünerek geri çekildiler. Gelişmeler çok ani yaşandı ve Gürboğa oldukça güç ve çaresiz bir duruma düştü ve derhal savaşı durdurma kararı aldı ve o da askerlerine geri çekilme

⁹¹ Ali Sevim, Suriye-Filistin..., s. 187.

⁹² Amin Maalouf, a.g.e., s. 45; Gürhan Bahadır, a.g.e., s. 43.

⁹³ İbnü'l Esir, el-Kamil fi't-Tarih, Bahar Yayınları, X, s.227-230.

⁹⁴ Ali Sevim, Suriye-Filistin..., s. 187.

⁹⁵ Abu'l Farac(Bar Hebraeus) Gregory,a.g.e., s. 340.

⁹⁶ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 192.

Suriye Selçukluları Döneminde İki Kardeş Arasında Yaşanan Çekişmelerin Bölge Kaderine Etkileri (1094-1104) / Sedat BİLİNİR

emri verdi. Mahiyetindeki askerlerle birlikte, büyük bir hayal kırıklığıyla hızlıca bölgeden uzaklaşmaya başladı ve Halep'in yolunu tuttu⁹⁷. Fakat bu geri çekilme haçlı orduları tarafından bir savaş taktiği, bir strateji olarak algılandı, hatta tuzağa düşmemek için geri çekilen ordu takip edilmedi⁹⁸. Ancak çok geçmeden gerçek anlaşıldı, savaşın galibi haçlılardı. Orduda büyük bir mutluluk hâkimdi üstelik artık Kudüs yolu da açılmış, bölge kaderine terkedilmişti.

Basit gibi görünen Rıdvan-Dukak mücadelesi Suriye'deki Türk hâkimiyetini zayıflatmış, yıpratmış, Ortadoğu, İslam dünyası için telafisi güç bir işgale zemin hazırlayan etkenlerden biri olmuştu⁹⁹. Antakya'da yaklaşık 170 yıl sürecek olan haçlı işgali başlamış oldu¹⁰⁰.

Bu galibiyet haçlılara büyük bir moral sağladı ve zaman kaybetmeden ilerleyişlerini sürdürdüler. Çok kısa süre içerisinde de önce Marretünnuman ardından Kefertab'ı ve Hama'yı¹⁰¹ aldılar ve 1099'da Kudüs'ü ele geçirdiler. Bu haçlı istilası henüz daha Anadolu'da yeni yeni tutunmaya başlayan Selçukluları sarsıntıya uğratmakla birlikte Bizans'ta bundan istifade edip Anadolu'nun sahil bölgesine inmeye başladı. Kilikya bölgesinde yerleşmiş olan Türkler ise buradan çekilmeye başlayınca Toroslarda yoğun olarak yaşamlarını sürdüren Ermeniler bölgeye, düzlüklere, ovalara inmeye başladılar¹⁰².

SONUÇ

Suriye-Filistin bölgesindeki ilk Türkmen girişi olan 1064 Hanoğlu Harun ile başlayan gelişmeler 1079 Tutuş'un burayı Selçuklu Melikliğine dönüştürmesiyle bütünlük arz eden bir yapıya bürünmüştür. Tutuş'un kurmuş olduğu Suriye Selçuklu Melikliği Mısır Fatimileri ve bölge Arap emirleri üzerinde bir otorite kurmaya başlamıştı. Ancak onun ölümünün ardından meliklik oğulları Rıdvan ve Dukak'ın yönetimi altında ikiye ayrıldı. Bu ayrılma bölgedeki birlik olma olgusunun da zedelenmesine neden oldu.1095 yılında başlayan bu süreç 1104 Dukak'ın ölümüne kadar sürdü ve bu süre içerisinde yaşanan mücadeleler neticesinde meliklik büyük kayıplar yaşadı.

Bu gelişme Fatimilerin ömrünün uzamasına hatta başta Kudüs olmak üzere pek çok önemli yerinde Fatimilerin eline geçmesine neden olmuştur. Tüm bu olumsuz neticelerin üzerine bir de Haçlı ordularının bölgeye gelişi durumu daha da içinden çıkılmaz bir hale soktu. Kardeşler arasındaki bu mücadele Haçlılara karşı oluşturulmuş olan Gürboğa komutasındaki ordunun kimyasını bozmaya da vesile olmasının yanında, tek bir ok dahi atılmadan savaş alanının terk edilmesi boyutlarına kadar ulaşmış oldu. İşte bölgedeki bu istikrarsızlık, birlikten yoksun olma olgusu,

⁹⁷ Erdoğan Merçil- Ali Sevim, a.g.e., s. 381; Gürhan Bahadır, a.g.e., s.43.

⁹⁸ Amin Maalouf, a.g.e., s. 47.

⁹⁹ Taef Kamal El-Azhari, a.g.e., s.87.

¹⁰⁰ Muammer Türk, a.g.e., s. 189; Gürhan Bahadır, a.g.e., s.44.

¹⁰¹ Azimi, a.g.e., s. 37.

¹⁰² Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, Ötüken Yayınları, 11.Baskı, İstanbul, 2011, s.133.

Suriye Selçukluları Döneminde İki Kardeş Arasında Yaşanan Çekişmelerin Bölge Kaderine Etkileri (1094-1104) / Sedat BİLİNİR

savaşların kaybedilmesine ve Ortadoğu İslam dünyası için telafisi güç bir kayıp olarak tarihe geçmesine neden olmuştur.

Bölgenin anahtarı konumundaki Antakya'nın Haçlılar tarafından ele geçirilmesinin ardından, başta Halep olmak üzere tüm Suriye ve Filistin Haçlı istilasına maruz kaldı. Bu istila yaklaşık iyi yüz yıl devam edecek ve izleri uzun yıllar sürecekti.

KAYNAKÇA

Abu'l Farac(Bar Hebraeus) Gregory, *Abu'l Farac Tarihi*, II. Çev: Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara, 1999.

AKYOL Hasan, "*Suriye Selçukluları*", Editör: Refik Turan, Selçuklu Tarihi El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.

Azimi, *Azimi Tarihi*, Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler, Çev: Ali Sevim, TTK, Ankara, 2006.

BAHADIR Gürhan, *Antakya Haçlı Prenslüğü (1098- 1126)*, Pagem Akademi Yayıncılık, 2.Baskı, Ankara, 2013.

El-Bundari, Zübdetü'n Nusra ve Nuhbetü'l Usra, İran ve Horosan Selçukluları Tarihi, Çev: Kıvameddin Burslan, Maarif Matbaası, İstanbul,1943.

DEMİRKENT Işın, "*Haçlılar*", DİA, XIV, ss. 525-545.

DEMİRKENT Işın, *Urfa Haçlı Konluğu Tarihi (1098-1118)*, TTK, Ankara, 1990.

ERER Raşit, *Türklere Karşı Haçlı Seferleri*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2002.

Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, Kudüs Seferi, Kutsal Toprakları Kurtarmak*, Çev: İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009.

İbnü'l Adim, *Zübdetü'l Halab min Tarihi Halab*, Sami Dahan, Tome II.

İbnü'l Adim, *Bugyetü't-taleb fi Tarihi Haleb, Biyografilerle Selçuklular Tarihi, (Seçmeler)*, Ali Sevim, TTK, Ankara, 1989.

İbnü'l Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, Tercüme: Bahar Yayınları, X.

Kerimüddin Mahmud-i Aksarayı, *Musameretü'l-Ahbar*, Çev: Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2000.

KÖYMEN Mehmet Altay, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, TTK, Ankara, 1998.

LAMB Harold, *Haçlı Seferleri*, Tutku Yayınevi, Ankara, 2012.

MAALOUF Amin, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, Çev: Ali Berktay, Yapı Kredi Yayınları, 10.Baskı, İstanbul, 2012.

MERÇİL Erdoğan - SEVİM Ali, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, TTK, Ankara, 1995.

ÖZAYDIN Abdülkerim, "*Berkyaruk*", DİA, V, ss.514-516

Suriye Selçukluları Döneminde İki Kardeş Arasında Yaşanan Çekişmelerin Bölge Kaderine Etkileri (1094-1104) / Sedat BİLİNİR

- ÖZGÜDENLİ Osman Gazi, *Selçuklular I*, İsam Yayınları, İstanbul, 2013.
- Ravendi, *Rahat-üs-Sudur ve Ayet-üs-Surur*, I., Çev: Ahmed Ateş, TTK, Ankara, 1999.
- Sadrüddin el-Hüseyni, *Ahbarü'd-Devleti's-Selçukiyye*, Çev: Necati Lugal, TTK, Ankara, 1999.
- SEVİM Ali, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, TTK, Ankara, 2000.
- _____ *Ünlü Selçuklu Komutanları Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur*, TTK, Ankara, 2011.
- _____ "Rıdvan bin Tutuş", *DİA*, XXXV, ss.49-50
- Sıbt İbnü'l Cevzi, *Mir'atü'z-zaman fi Tarihi'l-Ayan'da Selçuklular*, Çev: Ali Sevim, TTK, Ankara, 2011.
- ŞEŞEN Ramazan, "Haçlı Seferleri Sırasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Siyasi ve Sosyal Durumu, Haçlılarla Yapılan Mücadeleye Katkısı", *Uluslararası Haçlı Sempozyumu*, (23-25 Haziran, 1997, İstanbul) TTK, Ankara, 1999.
- Steven Runciman, *The First Crusade*, Cambridge University Press, New York, 2005.
- Taef Kamal El-Azhari, *The Saljuqs of Syria, During The Crusades 463-549(1070-1154)*, Klaus Schwarz Verlag Yayınevi, Berlin, 1997.
- TURAN Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yayınları, 11.Baskı, İstanbul, 2011.
- TÜRK Muammer, *Ebu Ubeyde bin Cerrah'in Hediyesi Antakya*, Antakya Belediyesi Kültür Yayınları, 8.Baskı, Hatay, 2012.
- ULUÇAY Çağatay, *İlk Müslüman Türk Devletleri*, Ötüken Yayın evi, İstanbul, 2012.
- Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-namesi ve Papaz Grigor'un Zeyli*, Çev: Halil Yınanç, TTK, Ankara, 2000.
- VARDAN Vartabet, *Türk Futuhatı Tarihi*, Tarih Semineri Dergisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul, 1937.
- WILLIAM Archbishop of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond The Sea*, Translated; Emily Atwater Babcock and A.C Krey, Columbia University Press, New York, 1943.